

ВТРАТИ АРМІЙ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН В КОЛОНІАЛЬНИХ ВІЙНАХ 1900 – 1939 рр.

В пропонованій статті уточнюються цифри втрат армій європейських країн в колоніальних війнах 1900 – 1939 років та народів країн Африки і Азії в цих війнах, які наводилися в монографії [1].

Якщо вести мову про колоніальні війни в Африці, то англо-бурська війна (1899 – 1902рр.), яка велася Великобританією з метою захоплення бурських республік Трансвааль та Оранжевої, коштувала Великобританії великих зусиль. В боях загинуло 5.774 англійських військовослужбовців, в тому числі 5.256 солдатів та 518 офіцерів [2, с.137]. Разом з померлими від ран загинуло 7.792 англійських військовослужбовців, ще 13.250 чоловік померло від хвороб [2, с.288]. Разом, таким чином, в англо-бурській війні Великобританія втратила 21.042 військовослужбовців. Втрати армії бурів склали 7 тис. загиблих в бою та тих, хто помер від ран і хвороб [1, с.18]. Великими в цій війні були втрати цивільного населення. В англійських концтаборах сиділо 120 тис. бурів – в основному жінок, старих і дітей, з яких 26 тис. померло [3, с.430]. В концтаборах знаходилося за різними оцінками 80 – 100 тис. африканців, з яких загинуло 14 – 20 тис. чоловік [3, с.430; 4, с.21]. Якщо вважати, що в'язнями англійських концтаборів було в середньому 90 тис. африканців, і прийняти для цієї кількості відсоток померлих, такий же як і в бурів, то одержуємо, що в концтаборах померло 19,8 тис. африканців. Таким чином, в англо-бурській війні втрати цивільного населення склали 45,8 тис. загиблих. Всього в цій війні загинуло 73,8 тис. чоловік, в тому числі 28 тис. чоловік (13,94%) склали військові втрати.

Завоювання Францією острова Мадагаскар тривало в 1895 – 1912 роках. Основні втрати французькі війська понесли від хвороб: за час кампанії 100 французьких військовослужбовців загинули в боях, а від малярії і тифу померло 6 тис. чоловік [5, с.80]. Таким чином, під час завоювання острова Франція

втратила 6,1 тис. військовослужбовців загиблими. Втрати корінного населення – мальгашів набагато перевищували французькі. Наприклад, при взятті міста Маровой в 1895 році місцеве плем'я – ховаси втратило 600 чоловік, в той час, як французи втратили 6 чоловік [2, с.126]. В бойових діях загинуло 100 тис. мальгашів, а разом з померлими від голоду і епідемії загинуло 700 тис. мальгашів – 30% населення острова Мадагаскар [1, с.19]. Отже, всього в цій війні загинуло 706 тис. чоловік, причому військові втрати склали 15,01% всіх втрат.

В 1904 – 1907 роках Німеччина вела винищувальну війну проти племен гереро і готентотів (нама) в Південно-Західній Африці (тепер Намібія). В помсту за те, що наприкінці 1903 року повстанці-гереро перебили понад 100 європейських поселенців [5, с.81], німецькі війська тільки в 1904 році знищили 30 тис. гереро [2, с.126]. В деяких джерелах говорилося, що гереро втратили понад дві третини своєї чисельності [5, с.81; 6, с.134]. Але ці дані виявилися заниженими. Якщо у 1884 році нараховувалося 80 тис. гереро, та наприкінці 1906 року залишилися живими всього 15 тис. гереро – від 75 до 80% їх числа загинуло в боях, в полоні та від голоду [1, с.19; 7, с.91]. В 1911 році, через 4 роки після закінчення війни нараховувалося 15.130 гереро, та 9.781 готентот (в 1884 році їх було 20 тисяч) [8, с.55]. Разом гереро і готентотів загинуло 76 тис. чоловік, причому загинуло понад 80% гереро і 55% готентотів [1, с.19]. Винищення гереро і готентотів у 1904 – 1907рр. німецькими військами, було першим в ХХ столітті актом геноциду. В сучасній Намібії офіційно вважається, що з 100 тисяч гереро під час повстання загинуло 87 тисяч, причому якби не було геноциду, то зараз в країні проживало би не 350 тисяч, а 1,8 млн. гереро [9]. Таким чином, кількість загиблих гереро і готентотів можна наближено оцінити в 97 тис. чоловік. Під час придушення повстання гереро німецькі війська втратили 456 чоловік, в тому числі загинуло в бою 127 та померло від хвороб 305 чоловік. Під час придушення повстання готентотів загинуло 972 німецьких військових, в тому числі 477 загинуло в бою та 375 померло від хвороб [2, с.367]. Разом, загинуло 1.428 військовослужбовців Німеччини. Якщо до вказаної цифри втрат додати ще загиблих поселенців, то з боку Німеччини в цій війні

загинуло 1.626 чоловік [7, с.91]. Загальні втрати у війні 1904 – 1907рр. в Намібії сягнули 99 тис. загиблих.

З не меншою жорстокістю німецькі війська придушили повстання в Танзанії (1905 – 1907рр.). Цифра 120 тис. загиблих танзанійців вважається мінімальною цифрою втрат корінного населення цієї країни [10, с.103]. Втрати німецьких військ склали 1,5 тис. загиблих [2, с.370]. Таким чином, в Танзанії (1905 – 1907рр.) загинуло коло 122 тис. чоловік.

В 1911 – 1912рр. на території Лівії проходила італо-турецька війна. Втрати італійської армії в цій війні склали 1.432 загиблих в бою та померлих від ран, ще 1.948 італійських військових померли від хвороб [2, с.288]. Разом, в цій війні загинуло 3.380 італійських військовослужбовців. В боях загинуло понад 10 тис. арабів і турків, а отже бойові втрати в цій війні склали 14 тис. загиблих [2, с.366]. Великими в цій війні були і втрати цивільного населення. Тільки під час бомбардування міста Тріполі (жовтень 1911р.) загинуло 500 – 4 тис. мирних жителів [5, с.89]. Якщо виходити з того, що арабів, як військових, так і цивільних загинуло коло 14,8 тис. чоловік [2, с.134], то загальна кількість загиблих в італо-турецькій війні 1911 – 1912рр. складе коло 18,2 тис. чоловік.

Починаючи з 1922 року Італія почала в Лівії винищувальну війну проти місцевого населення, яка продовжувалася аж до кінця 1932 року. Під час бойових дій винищувалися цілі племена. Корінне населення Лівії скоротилося з 1,3 млн. в 1921 році до 0,7 млн. чоловік в 1928 році [5, с.101]. За іншими даними [11, с.171] загинуло в боях та померло від хвороб 550 тис. лівійців, що склало 42,31% населення країни, та ще 250 тис. втекло у Французький Судан. Втрати італійських військ були незначними. На основі даних, наведених в [2, с.190, 469] втрати італійських військ можна оцінити в 3 тис. загиблих. Таким чином, під час війни в Лівії (1922 – 1932рр.) загинуло 553 тис. чоловік.

На території Марокко бойові дії французьких та іспанських військ проти місцевих збройних формувань продовжувалися з перервами 27 років: з 1907 і до 1934 року. Апогесом цієї боротьби була збройна боротьба загонів Республіки Риф проти франко-іспанських військ. Втрати французьких військ в Марокко (1907

– 1934рр.) склали 10 тис. вбитих в бою та померлих від ран і хвороб, втрати марокканців за нашими підрахунками склали 40 тис. загиблих [1, с.21 – 22]. Втрати іспанських військ у Марокко були величезними. Згідно [12, с.401] іспанські втрати до 1909 року склали 50 тис., до 1914 року – 121 тис., а до 1920 року – 200 тис. чоловік. Диктатор Іспанії в 1923 – 1930рр., генерал Прімо де Рівера заявив, що війна в Марокко коштувала Іспанії 400 тис. чоловік та 800 млн. песет [13, с.498]. Проте вказані цифри іспанських втрат – це не втрати загиблими, а втрати серед військовослужбовців, які постраждали у війні, тобто загинули, були поранені, захворіли і т.д. Про це свідчить той факт, що в колоніальних війнах, які велися з 1815 і по 1914 роки Іспанія втратила 78 тис. загиблих [2, с.370]. Так що втрати іспанських військ загиблими у Марокко (1907 – 1934рр.) є набагато меншими за цифри втрат, які наводилися вище. Ми ближче підійдемо до істини, якщо приймемо втрати марокканців наближено рівними втратам франко-іспанських військ. В такому випадку втрати іспанських військ у Марокко складуть 30 тис. чоловік загиблими. Отже, в Марокко в 1907 – 1934рр. загинуло з обох боків 80 тис. чоловік.

Решта воєн і конфліктів, які мали місце в Африці на той час – це війни і конфлікти з розмахом втрат 100 – 1 тис. та 1 тис. – 10 тис. загиблих. Нами нараховано 12 повстань і конфліктів з розмахом втрат 1 – 10 тис. загиблих, у яких загинуло загалом 30,7 тис. чоловік [1, с.258 – 259; 14, с.533]. В 24 конфліктах і повстаннях з розмахом втрат 100 – 1 тис. чоловік загинуло 12,3 тис. чоловік [1, с.258 – 259]. Результуюча таблиця буде такою

Розмах людських втрат у війні	Кількість воєн і конфліктів	Кількість загиблих
		Тис. чол.
1 млн. і більше	—	—
500 тис. – 1 млн.	2	1.259
100 тис. – 500 тис.	1	122
10 тис. – 100 тис.	4	271
1 тис. – 10 тис.	12	30,7
100 – 1 тис.	24	12,3
Всього	43	1.695

Із вказаної цифри – 1,695 млн. загинилих у локальних війнах і конфліктах в Африці (1900 – 1939рр.) втрати збройних сил європейських держав склали 76,5 тис. (4,51% всіх втрат). Найбільшими були втрати європейців у Марокко (1907 – 1934рр.) – 40 тис. загинилих та в англо-бурській війні (1899 – 1902рр.) – 21 тис. загинилих. За вказаний період практично всі війни і конфлікти в Африці з боку європейських держав носили характер колоніальних воєн, а з боку африканських народів вони були національно-визвольними. Фактично тільки одна італо-турецька війна 1911 – 1912рр., в якій загинуло 18,2 тис. чоловік (1,07% всіх втрат) була міждержавною війною. Втрати під час італо-єфіопської війни 1935 – 1936рр. розглядаються нами, як частина втрат народів Африки в роки Другої світової війни, оскільки війна між італійськими військами та загонами єфіопів, йшла практично без перерви упродовж 1935 – 1942 років.

Якщо вести мову про колоніальні війни в Азії, то слід відмітити американо-філіппінську війну (1899 – 1902рр.). В цій війні загинуло понад 16 тис. філіппінських солдатів та 100 тис. мирних жителів. Втрати армії США склали 823 вбитих [2, с.126]. Таким чином, в американо-філіппінській війні загинуло 117 тис. чоловік, причому військові втрати склали 14,53% всіх втрат.

В 20 – 30-х роках по Туреччині, Ірану та Іраку прокотилася хвиля курдських повстань, які мали метою встановлення власної курдської державності. Кількість загинилих у цих повстаннях коливається в межах 280 – 630 тис. загинилих [1, с.29]. Нами прийнята середня цифра 455 тис. загинилих в курдських повстаннях 20 – 30рр. XX століття.

Довготривалими, з 1873 по 1913 рік були бойові дії голландських військ проти князівства Аче (Індонезія). На основі даних, наведених в [15, с.278, 303] втрати голландських військ склали 780 загинилих, а всього в Ачехській війні (1900 – 1913рр.) загинуло 22,5 тис. чоловік.

На території Палестини в 1920 – 1939рр. відбулося кілька антианглійських повстань. Згідно [2, с.192] втрати англійців склали 2,5 тис. чоловік вбитими і пораненими, а втрати арабів – 8 тис. чоловік. Але в цю цифру не увійшли втрати мирного населення. Згідно з [16, с.27] втрати арабів оцінюються в 50 тис.

вбитих, ще 100 тис. було кинуте в тюрми. Якщо вважати, що втрати вбитими і пораненими у англійців відносяться як 1:3, то можна вважати, що загинуло понад 600 англійських військовослужбовців, а тому загальні втрати в палестинських повстаннях 1920 – 1939рр. можна оцінити в 51 тис. загинилих.

В сусідній Сирії в 1920 – 1927рр. загинуло за нашими підрахунками 50 тис. чоловік, в тому числі в повстанні 1925 – 1927рр. – 38 тис. чоловік [1, с.27 – 28]. Втрати Франції в період між двома світовими війнами оцінюються в 6 тис. загинилих, не рахуючи втрат колоніальних військ [2, с.469]. Можна вважати, що половина із вказаної цифри загинилих військовослужбовців-французів загинула в Сирії.

Під час антианглійського повстання в Іраку (1920 рік) втрати англійських військ склали 887 вбитих та 1,128 поранених. Втрати арабів склали 8,5 вбитих [17, с.22 – 23]. Всього загинуло 9,4 тис. чоловік. У В'єтнамі, в 1930 – 1931рр. під час антифранцузьких заворушень загинуло за нашими підрахунками 2 тис. в'єтнамців, а в Бірмі в 1930 – 1932рр. під час антианглійського повстання Сая Сана загинуло 2,3 тис. бірманців [1, с.26].

За період 1900 – 1939 років мали місце антианглійські повстання та заворушення в Британській Індії. Серед них відмітимо повстання народності могла в 1921 році. Під час цього повстання англійці втратили 43 вбитих та 126 поранених, могла втратили 3,266 та 1,625 поранених [18, с.87]. Разом в повстанні могла (1921р.) загинуло 3,3 тис. чоловік. Втрати індійців під час повстання в Кашмірі нами приблизно визначені в 20 тис. вбитих [1, с.30]. Втрати англійців в Індії за цей час згідно [2, с.193] склали 2 тис. вбитих та поранених. Беручи співвідношення вбитих і поранених, як 1:3, одержуємо, що втрати ворогуючих сторін під час повстання в Кашмірі (1931р.) склали приблизно 21 тис. загинилих. Під час так званої “серпневої” революції, яка відбулася в 1942 році і мала антианглійський характер загинуло 2 тис. індійців та ще 60 тис. були заарештовані [14, с.554], а всього в антианглійських заворушеннях і виступах упродовж 1942 – 1945рр. загинуло 25 тис. індійців [1, с.30].

В 1900 – 1914рр. війська Османської імперії часто залучалися до придушення антитурецьких повстань арабських племен. Так в 1909 – 1910рр. в Сирії, Лівані та в Асирії (нині частина Саудівської Аравії) загинуло з обох боків 4 тис. чоловік. Набагато більшими були втрати під час антитурецького повстання в Ємені (1900 – 1914рр.). В цьому повстанні загинуло близько 100 тис. чоловік [1, с.28].

До міждержавних воєн можна віднести англо-афганську війну 1919 року, в якій загинуло 1.136 військовослужбовців британської армії, в тому числі 49 англійців [19]. Загалом в цій війні загинуло 12 тис. чоловік [1, с.27]. Додамо ще конфлікт між Саудівською Аравією і Кувейтом (1920р.) в якому загинуло 0,3 тис. чоловік.

Решта воєн, які йшли в 1900 – 1939рр. були переважно громадянськими війнами. Найбільшою з них була громадянська війна в Афганістані (1928 – 1929рр.). На основі даних наведених в [20, с.29, 34] нами визначена цифра 236 тис. загиблих в цій війні.

Згрупуємо одержані результати в таку таблицю

Розмах людських втрат у війні	Кількість воєн і конфліктів	Кількість загиблих	
		тис. чол.	%
1 млн. і більше	—	—	—
500 тис. – 1 млн.	—	—	—
100 тис. – 500 тис.	4	908	78,39
10 тис. – 100 тис.	8	205,5	17,74
1 тис. – 10 тис.	11	43,5	3,76
100 – 1 тис.	6	1,3	0,11
Всього	29	1.158,3	100

Із наведеної вище цифри втрат – 1,158 млн. загиблих жителів Азії (без Китаю) у локальних війнах і конфліктах 1900 – 1939 років, на доло європейців (включаючи втрати США) приходиться 7,61 тис. (0,66% всіх втрат). Всього з 29 локальних воєн і конфліктів, які мали місце в цей час в Азії (без Китаю) відбулося 19 національно-визвольних воєн і повстань, в яких

загинуло 871,9 тис. чоловік (75,27% всіх втрат), 8 громадянських воєн – 274,1 тис. загиблих (23,66%) та 2 міждержавні війни – 12,3 тис. загиблих (1,06% всіх втрат).

73. Лавер О.Г. Війни та народонаселення країн світу в ХХ столітті. Статистичне дослідження. – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2002. – 304с.
74. Урланис Б.Ц. История военных потерь. – М.: Полигон АСТ, 1998. – 558с.
75. История Африки в XIX – начале ХХ века. 2-е изд. – М.: Наука, 1973. – 403с.
76. История XX века. Зарубежные страны. – М.: Аванта, 2002. – 448с.
77. Вооруженная борьба народов Африки за свободу и независимость. – М.: Наука, 1974. – 444с.
78. Народы и страны мира. Энциклопедия. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1999. – 928с.
79. Балезин А.С., Притворов А.В., Слипченко С.А. История Намибии в новое и новейшее время. – М.: Вост. Литература, 1993. – 255с.
80. История германского колониализма в Африке. – М.: Наука, 1983. – 412с.
81. Независимая газета. – 2001. – 19 января.
82. Овчинников В.Е. История Танзании в новое и новейшее время. – М.: Наука, 1986. – 269с.
83. Прошин Н.И. История Ливии. – М.: Наука, 1975. – 415с.
84. Аяш А. Марокко. Итог одной колонизации. – М.: Изд-во иностр. литературы, 1958. – 436с.
85. Большая советская энциклопедия. 1-е изд., т.29. – М.: Советская энциклопедия.
86. Всемирная история. т.23. – М.: АСТ – Минск Харвест, 2000. – 592с.
87. Тюрин В.А. Ачехская война. – М.: Наука, 1970. – 322с.
88. Дмитриев Е. Палестинский узел. – М.: Междунар. отношения, 1978. – 304с.
89. Данциг Б.М. Ирак в прошлом и настоящем. – М.: Изд-во вост. литературы, 1960. – 255с.
90. Новейшая история Индии. – М.: Изд-во вост. литературы, 1959. – 758с.
91. Вопросы истории. – 1980. – №6. – С.121.
92. Файз Мухаммад. Книга упоминаний о мятеже. – М.: Наука, 1988. – 288с.